

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Силвия Емилова Борисова – Спасова (Институт по философия и социология – БАН)

за дисертационен труд на тема:

**„ЦЕНАТА НА РЕАЛНОСТТА И ВЪЗМОЖНИТЕ СВЕТОВЕ НА ЛИТЕРАТУРАТА:
КОНРАД, КАФКА, КАМЮ“**

на доц. д-р Мая Стоянова Горчева (УниБИТ),

за придобиване на научната степен „доктор на науките“

в професионално направление **2.3. Философия,**

научна специалност **05.01.06. Естетика,**

към Секция „Култура, естетика, ценности“ при Институт по философия и социология – БАН

1. Формална характеристика на кандидатурата за н. с. „доктор на науките“ и дисертационния труд

След успешна вътрешна защита на дисертационния труд на доц. д-р Мая Горчева на разширен семинар към Секция „Култура, естетика, ценности“ при Институт по философия и социология – БАН на 22.03.2022 г., в рамките на откритата с Решение № 2 на НС на ИФС, Прокотол № 6/26.04.2022 г., процедура за присъждане на научната степен „доктор на науките“, доц. Горчева е представила изряден комплект документи и материали съгласно ППЗРАСРБ, чл. 39, ал. 4, и Правилника на Института по философия и социология – БАН за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности, чл. 10, ал. 1.

Дисертационният труд е в общ обем от 411 печатни страници и се състои от увод, два дяла, заключение и библиография. От своя страна Дял I е разделен на две глави, а Дял II – на четири глави, като списък на цитираните източници е обособен и след всяка от главите. Общата библиография наброява 271 заглавия, от които 193 са научна литература (хуманитарни и социални изследвания и есеистика), а 78 – художествена (от тях 43 представляват първична художествена литература за целите на дисертацията и 35 – допълнителни литературни източници). Библиографията съдържа заглавия на английски, френски и български езици.

Публикациите по темата на дисертацията са 7, сред които 2 студии, 3 статии, 1 доклад и 1 излязла от печат монография по темата на дисертационния труд – „Албер Камю. Възможните светове на литературата“ (2022). Публикациите са релевантни на професионалното направление и научната специалност на процедурата, като наред с това имат интердисциплинарен залог и релевантност и към други научни области като 05.04.01. Теория и история на литературата и 05.04.06. Литература на народите на Европа, Америка, Африка, Азия и Австралия (Модерна западноевропейска литература).

Доц. Мая Горчева има събрани **общо 440 точки при изисквани 350 точки по минималните национални изосквания за придобиване на научна степен „доктор на**

науките“, с което напълно ги покрива, а по показатели Г и Д ги надхвърля – за което свидетелства представената наукометрична таблица с описани дейности.

2. Съдържание на дисертационния труд

Изследователското поле на дисертацията „Цената на реалността и възможните светове на литературата: Конрад, Кафка, Камю“ стъпва върху въпроса за границите на светоизграждането и за естетическата практика като генератор на въображаеми светове, съответно и върху търсенето на първични в онтологичен план отношения на „съпреживяване“ между сферите на автономността на естетическите творби и социално-историческата реалност.

Основната *цел* на изследването се състои в осмисляне на въображаемите светове, сътворени в естетическия акт, през логико-семантичното понятие за възможни светове. В този смисъл като централен *обект* на изследване е посочен концептуалният конструкт „възможен свят“, намиращ възплъщението си като културен конструкт през неговата конкретизация в литературата, частен случай на естетическата практика на творчество и възприемане. Главна авторова *хипотеза*, чието потвърждение се търси в хода на разгръщане на труда, е, че тъкмо във възприятието на фикционалните наративи като конструиране на възможен свят почива същностната причина за силното им въздействие, реализиращо ролята на литературата като медиум на социално-етически и хуманитарни, вкл. естетически ценности. Оттук са изведени и основните *задачи* на изследването:

Централна задача на Дял I от дисертацията – „Теоретичен обхват и конкретизации на понятието за възможен свят“ – е системното извеждане на генеалогията на понятието за възможен свят: с уточнението, че неговата концептуализация през XVIII век се случва паралелно с откриването и завладяването на далечните географски земи, с романтизирането и естетизацията на приближаването и съпреживяването на новото. От своя страна Дял II. „Изграждането на възможни светове като естетическа концепция. Философско-антропологични и социални измерения на въображаемите светове в литературата“ следва задачата на контекстуализиране през трима емблематични – не само съгласно канона на модерната литература, но и на световно равнище на попрището на философията, социологията и публицистиката – писатели: Джоузеф Конрад, Франц Кафка и Албер Камю.

За целите на изследването логично е приложен интердисциплинарен *подход*, включващ полетата на философската антропология, естетиката, аксиологията, философия и социология на литературата, теория и история на литературата. *Актуалността и научно-приложните перспективи* на труда са припознати в систематичното и съдържателно-естетическото извеждане на понятието за възможен свят като инструмент за разбиране на естетическото сътворяване и отварянето на творбата към социалната рефлексия и ценностите.

Разгръщането на Дял I взема за отправна точка общите история и генеалогия на понятието за възможен свят и пренасянето му от полето на философската логика към частните употреби в естетическата теория и практика (I.1. *Възможните светове – референциални и конструирани*). След което върху почвата на предварителното проучване в първа глава авторката поставя темата на глава I.2. *Йероглифът на острова. Социални и аксиологични проекти за изолираното пространство на реалния/възможния остров*. Нека обърне внимание на тази глава: тя онагледява по образцов и приносен начин общата методологическа рамка, която доц. Мая Горчева е положила в първа глава, като заедно с това

– чрез символния пример за творенето на свят през пространството на острова – откроява евристичния потенциал на самата методологическа рамка.

Дял II се впуска вече в частни микроизследвания на естетическите и аксиологическите аспекти в литературното творчество и по-широката авторова и личностна позиция на Конрад, Кафка и Камю. В резюме главата за Конрад (II.1.) се фокусира върху социалните измерения на литературата – от създаването и развитието на една идея през пластичността на социалния свят до откритата в съответствие с това възможност за социално въздействие и рецепция на въображаемите светове. Обглеждащата Кафка глава II.2. има за главни предмети въображението и „антилитературата“, изразена през една своеобразна естетика на мълчанието и „нелогичност“, изразена през противопоставяне на език и логика. Естествен център на главата за Камю, II.3., е „възможността за творение като „поправка“ на реалността“, както и естетиката на щастието.

Тук бих искала да открия още един момент от дисертацията, който има приносен характер отвъд заявените от самата авторка, както и потенциал за по-широко бъдещо проучване и систематизация – разглеждането на пространството на цирка, на „профанното“ зрелище“ в прочитите на Кафка и Камю и успоредяването му с демократизиращите се свят и изкуство: „В книгата „Изкуството като спектакъл“ на Наоми Ритър (*Art as Spectacle*, 1989) (Ритър 1989), в която отново е поместено първото цитирано есе за Кафка и цирковата игра, наред с други конкретни анализи, може да се открие преглед за появата на цирка или цирковите артисти в изкуството на новото време, както е очертана метафориката на твореца като акробат или клоун, например при Бодлер или Ницше“; циркът като „метафора за историческата действителност“ (с. 260).

Глава II.4. *Между мрака и светлината: Световите на Конрад, Кафка и Камю в двойната оптика на социален и метафизичен смисъл (успоредни прочити)* дава сравнителен прочит на общите за тримата автори философско-антропологически теми и в частност – на смисловите ядра при тримата за конструиране на възможен свят; на функцията на тези конструирани възможни светове по време на реална криза на ценностите (като напр. по отношение на справедливостта и институцията на съда; на чужденеца и др.).

Заключението акцентира аксиологическия залог и заряд на така разглежданите в хода на цялото изследване възможни светове, в качеството им на онтологичен възел на общуването между творец и възприемател, да осмислят реалността.

Авторефератът отразява адекватно и коректно съдържанието на представената разработка.

*

Изследването представлява оригинално и евристично обяснение на творческото начало при създаването на свят, като при това е застъпена антимиметичната и преди всичко автономната страна на естетическия акт на сътворяване на възможен свят. Дисертационният труд реабилитира идеята за творческото начало, залиняла поради поддържаната от десетилетия в постмодернистки и структуралистски дух теза за смъртта на автора. Макар и авторката да не стъпва експлицитно върху херменевтико-естетическата теория на Гадамер, в търсенията ѝ могат да бъдат открити аналогични структури при отреждане на заслужена главна роля и на „реконструиращия“ възможните светове, на възсъздаващия изкуството (това по същество е концепцията за конгениалност при Гадамер в „Истина и метод“).

И тримата изследвани автори са потопени в негативно-ценностното – в недоверието към света и към социалното. Същевременно обаче те са представени още и като утвърждаващи една *minima moralia*: изважайки наяве абсурдите на този свят, при това все

пак не се поддават на nihilism, успяват да „съберат“ света и да му придадат цялост – в плана на възможното, в плана на задаването на нови и нови въпроси, както и на разгръщане на съответстващи нови естетически форми.

Равносметката на проведеното изследване е, че реалността иска да ѝ платим с етоса на творенето (срв. Камю – човек е осъден да придава „окраска на празнотата“, осъден е да бъде творец): но въпреки признатите от Конрад, Кафка и Камю ограничения на човека и неговите възможности, авторите съумяват да подчертаят чрез своите разкази, че човек все пак може да бъде щастлив.

Нямам принципни несъгласия и неразбиране спрямо аргументирането на поставените тези, въпроси, цели, задачи, подходи и решение относно езиковата стилистика на дисертацията като резонираща на изследваните автори. Единствената ми препоръка при подготвяне на труда за печат е доц. Мая Горчева да поработи над хомогенизирането на философския категориален апарат, като си състави изходна терминологична решетка или схема – така естествено биха отпаднали от текста някои по мое наблюдение чисто технически неточности и логически разминавания при концептуализиране на възможните светове и естетическото творчество.

3. Научни приноси на дисертационния труд

Принципно съм съгласна с формулираните от доц. Горчева приноси на дисертационното изследване, като имам две бележки и един въпрос:

- 1) приноси 1 и 4 представляват на практика един принос;
- 2) принос 2 може да бъде изведен като принос по същество, ако се експлицира неговата *differentia specifica* по отношение на конкретния дисертационен труд. Редица автори във философската естетика защитават тезата за творчеството като автономен акт на конструиране (Шелинг, Кант, Шилер, Бадиу, Рансиер, Харман...), както и немиметичната природа на иманентната за въображението конструктивна способност (Уайлд, Кандински, Рьöverди, Адорно, Изер, Борер, Менке; на места Лукач...). Какво е специфичното тук при творенето тъкмо на възможен свят?

4. Заключение

Въз основа на представените по процедурата материали и научни трудове, и в частност – на дисертационния труд, като имам предвид неговата новост и значимост и гореизложеното обобщение на научните му качества, давам своята положителна оценка и препоръчам на научното жури да присъди на доц. д-р **Мая Стоянова Горчева** научната степен „доктор на науките“ в професионално направление **2.3. Философия**, научна специалност **05.01.06. Естетика**.

24.06.2022 г.
София

Доц. д-р Силвия Борисова